

TĖVŲ VAIDMUO IR STATUSAS ROMOS KATALIKŲ BAŽNYČIOS TEOLOGIJOJE PO VISUOTINIO VATIKANO II SUSIRINKIMO

Andrius Vaitkevičius

Klaipėdos universitetas

Anotacija

Šiame straipsnyje aptarsime Romos Katalikų Bažnyčios teologijoje pateikiamą požiūrį į šeimą, tėvystę ir motinystę. Analizuosime laikotarpį po visuotinio Vatikano II Susirinkimo. Aptarsime naujas teologinio pažinimo ir analizės galimybes, siekdami apžvelgti, kaip vystėsi unifikuotas požiūris į žmogų, šeimą, santykio su Dievu per šeimą kūrimą. Analizuosime, kaip suvokdami, kas yra žmogus, galime atrasti atsakymus į gyvenimo prasmės klausimus, ieškoti tėvystės tobulumo. Klausime, kaip Dievo klausimas ir religinis pažinimas gali pasitarnauti žmogiškosios meilės šeimoje sklaidai.

PAGRINDINIAI ŽODŽIAI: šeima, šeimos hierarchija, žmogus, tėvystė, santykis, Dievo paveikslas.

Abstract

In the article we analyse the approach to the family, fatherhood and motherhood presented in Roman Catholic theology. We analyse the period after the Second Vatican Council, and discuss the new opportunities for theological knowledge and analysis, in order to see how a unified approach to man and the family, and how the creation of a relationship with God is developed through the family. We analyse how, by understanding who a person is, we can find answers to questions of the meaning of life, as well as the discovery of the perfection of parenthood. We ask how the question of God and religious knowledge can serve to spread human love in the family.

KEY WORDS: family, family hierarchy, man, parenthood, relationship, image of God.

DOI: <http://dx.doi.org/10.15181/mtd.v0i9.2596>

Įvadas

Kiekviename mąstymo, sprendimo ir veikimo akte žmogus suvokia savo asmeninę egzistenciją, savo tapatybę. Natūralu, kad ieško savo egzistencijos prasmės, kuri kiekviename brendimo kelio etape gali keistis, atsižvelgiant į individualią patirtį. „Atsakymo į prasmės problemą pirmiausia reikia ieškoti

visiškoje vidinėje tikrovėje, kurią sudaro: žmonių tarpusavio santykiai – pasaulis – istorija. Jei galutinis atsakymas į prasmės problemą pasaulyje būtų atrastas, neberekėtų jo ieškoti, taigi nekiltų ir Dievo problema“ (Alfaro, 1991, 23). Tačiau antropologiniai klausimai duoda atsakymą apie žmogiškąją tiesą, kai žmogaus gyvenimo pilnatvė neįmanoma be ryšio su Dievu – Tėvu.

Šiuolaikinis žmogus nutolo nuo pirminės žmogaus būties konstitucinių, prigimtinių tiesų interpretacijos. Šiandienis pasaulis gyvena manydamas, kad viską galima įsigyti kaip produktą, visame kame gali dominuoti žmogus, šiandien gyvenantis prisirišęs prie svajonės apie nepriklausomybę ir autonomiją, kuri atrodo vis sunkiau įgyvendinama. Ultramodernumas lėmė klasiškinių metafizinių ir žmogiškųjų absoliutų – Dievo, žmogaus, vertybių ir pasaulio – krizę. Šioje vietoje derėtų pabrėžti faktą, kad pirmasis *Dievo – Tėvo* sampratos silpnėjimo padarinys yra *žmogaus – tėvo* sampratos silpnėjimas. Biotechnologijos, siūlančios įvairias žmogaus sukūrimo galimybes, gali lengvai jį ir sunaikinti. Šis reiškinys apsunkina Dievo paieškas gyvenime, nes iškalbingiausias dieviškasis pėdsakas yra pats žmogus – sukurtas pagal Dievo paveikslą ir panašumą (plg. Pr 1, 26–27), be to, pats Dievas tapo žmogumi. Tėvo ir motinos negimdytas, o klonuotas ar dirbtinai apvaisintas žmogus laikomas žmogaus fotokopija, o ne Dievo dovana (plg. Sanna, 2006, 181–185).

Žmogus trokšta dvasinio gyvenimo ir sąlyčio su transcendentine tikrove, tačiau nesugebėdamas iš anksto užmegzti santykio su Dievu – Tėvu, jis siekia kultūrinio pasitenkinimo, materialinių gėrybių, profesinės sėkmės, kad užtikrintų ir patenkintų savo įvertinimo poreikį.

Atėjimas į pasaulį per tėvus kreipia transcendencijos paslapties link. Gimimas yra liudijimas apie Dievą Kūrėją, pirmąjį gyvybės ir pasaulio davėją. Kartu reikėtų konstatuoti, kad gyvenimas vis rečiau suvokiamas kaip dovana, malonė, tai tapatybės krizės padarinys. Tiesą sakant, žmogus, žvelgdamas atgal, nebesugeba atrasti fiksuotų savo egzistencijos taškų, pamatų, kuriais turėtų remtis per visą savo žemišką kelionę. Bręstant vis labiau pasineriama į tiesą, kad žmogus yra Dievo – Tėvo paveikslas ir atspindys. Tačiau atsižvelgiant į žmogaus asmeninę patirtį, išgyventą su šeimos tėvu, Dievas gali būti: šeimininkas, nesantis, smurtaujantis, abejingas kenčiančios būtybės skausmui ir šauksmui ir kt. Nors šis suvokimas labai toli nuo Dievo vaikui – Tėvui

būdingo santykio išgyvenimo, tai jau yra atspirties taškai ieškant tiesos apie save. Iš tiesų krizės ir racionalumas suteikia žmogui galimybę pertvarkyti tikrąjį Tėvo paveikslą.

Vadinasi, Dievą daug daugiau žmonių laiko vienu iš tėvų (angl. *parent*), o ne tėvu (angl. *father*). Neįmanoma įveikti santykio su Dievu barjero į jį žvelgiant vien kaip į fizinio gyvenimo tėvą, egzistencijos Dievą. Tikima Dievu Kūrėju, bet Dievo, kuris visada yra šalia, praeities, dabarties ir būsimos gyvenimo Dievo – Tėvo, suvokimas lieka nepasiekiamas. Jei tikrasis Dievo vardas yra Tėvas, tai tikrasis žmogaus vardas pagal Dievo paveikslą yra vaikas. Tai reiškia, kad pagrindinis žmogaus tapatybės supratimo raktas – priimti galimybę būti vaiku Sūnuje – Jėzuje Kristuje. Dievo tėvystėje, per Jėzaus Kristaus įsikūnijimą ir atpirkimą, mes visi tapome broliais. Žinoma, to nereikėtų suprasti kaip tėvo-brolio, kuris atsisako gyventi pagal savo statusą arba nenori perduoti jam priklausančio autoriteto, statuso, kuris pasikeitė po 1968 m. Brolystė Dieve – Tėve padeda išlaikyti teisingą emocinį ryšį tiek su Dievu, tiek su broliais (artimu).

Popiežius Benediktas XVI skaitydamas pranešimą Regensburgo universitete kvietė visą Vakarų pasaulį iš naujo atrasti racionalumo jausmą ir vengti šiandienio reliatyvizmo. Nes tas, kuris negeba žengti šio žingsnio, rizikuoja prarasti savąjį tapatumą. Turime save atrasti iš naujo, nes nesuvokus, kas tokie esame, negali būti nei praeities, nei ateities.

Po šių pastebėjimų pažvelgsime, ką tėvystės klausimu kalbėjo popiežius Jonas Paulius II ir bylojo Romos Katalikų Bažnyčios magisteriumo dokumentai po visuotinio Vatikano II Susirinkimo. Kadangi mokymas gana platus, aptardami nagrinėjamą temą apsiribosime tik esminių veiksmų, kuriais grindžiamas mokymas apie šeimą ir tėvystę, analize, kuri leidžia suprasti šeimą ir tėvystę, kai jos analizuojamos šeimos ryšių kontekste.

1. Tėvų vaidmuo ir statusas dokumentuose po visuotinio Vatikano II Susirinkimo

Pastoracinė konstitucija apie Bažnyčią šiuolaikiniame pasaulyje „*Gaudium et spes*“ aiškiai apibrėžia tėvo ir motinos vaidmenis. Sutuoktiniai yra pašaukti gyventi pagal prisiimtą įsipareigojimą, vadovaudamiesi tikėjimu,

viltimi ir meile grindžiamu elgesiu, kad pasiektų asmeninį tobulumą ir abipusį pašventinimą, taip garbindami Dievą. Be to, savo pavyzdžiu ir malda jie turi ugdyti ir nurodyti visaverčio žmogaus ugdymosi kelią (plg. *Gaudium et spes*, 1965, 160). Tėvystę ir šeimos gyvenimą svarbu paliudyti kaip *asmenų bendrystę* (lot. *communio personarum*) (plg. Ten pat, 159–165). „*Gaudium et spes*“ skelbiama, kad pirmasis tėvų perteikiamas ugdymo tikslas turi būti vertybių, kurios laikui bėgant formuoja kiekvieną žmogaus individualų ir socialinį pasirinkimą, perteikimas. Todėl šeima yra ta vieta, kur formuojasi suvokimas, kad žmogus vertingesnis tuo, kas jis yra, nei tuo, ką turi (plg. Ten pat, 132–140). Praėjus dešimtmečiui po Vatikano II Susirinkimo santuokos ir šeimos tema tapo vienu pagrindinių bažnytinės sielovados klausimų, nes „anksčiau antropologiniu ir teisiniu lygmeniu didelio skirtumo tarp santuokos ir šeimos sampratų nebuvo, kas buvo būdinga pilietinei visuomenei ir Bažnyčiai“ (Laffitte, 2012, 23).

1968 m. paskelbta popiežiaus Pauliaus VI enciklika „*Humanae vitae*“. Šiame dokumente, kuris patvirtina pastoracinį susirūpinimą šeimos ir tėvystės klausimu, susitelkta ties *atsakingos tėvystės* samprata. Ir tėtis, ir mama čia matomi kaip naujos gyvybės – jų vaikų – bendrakūriai. Vaisinga tėvų meilė nesibaigia tik sutuoktinių bendryste, biologinio vaisingumo akto svarba, o tęsiasi kildindama naujus gyvenimus (plg. Paulius VI, 1968, 22). Šis po visuotinio susirinkimo išleistas dokumentas kviečia atsakingiau žvelgti į tėvo ir motinos vaidmenį ir įžvelgti kūrybinio Dievo veikimo prasmę. Dokumente pagrindinė vieta tenka *sąmoningumo* sąvokai. Tai daug daugiau nei tik atsakomybės suvokimas ir jos prisiėmimas. Kalbame apie žmogų, gebantį mąstyti ir prisiimti atsakomybę už kiekvieną savo poelgį. Taip prasidėjo nauja studijų kryptis apie atsakomybę šeimoje, kuri tęsiasi ir šiandien. Pauliui VI rūpėjo šie klausimai ir jo požiūris jų atžvilgiu buvo išties pranašiškas. Išleidus encikliką „*Humanae vitae*“ padėti Bažnyčios doktrinos apie atsakingą tėvystę ir motinystę pamatai (Romos Katalikų Bažnyčios mokymas apie atsakingą tėvystę daugiausia remiasi šiais dokumentais: „*Humanae vitae*“ (Paulius VI, 1968), „*Familiaris consortio*“ (1981 m.), „*Donum vitae*“ (1987 m.)).

Enciklikoje teigiama, kad vedybinis aktas pats savaime saugo žmogaus pašaukimą tėvystei. Šiandien šis aktas gerokai nuvertintas, sumenkintas iki

paprasciausiai nevaldomo malonumo pasireiškimo arba tiesiog savo troškimo patenkinimo. Dėl to šiais laikais santuokos įvaizdis iš esmės pakito. I. C. de Paula's teigimu, nuvertinimo procesas metams bėgant įgavo tokį pagreitį „ne tik įdiegus biomedicines technologijas, kurių naudojimas prieštarauja žmogaus lytiškumo ir gimdymo orumui, bet visų pirma dėl ideologinių ir kultūrinių reiškinių, lemiančių tai, kad santuoka tampa vis labiau pažymėta didesniu individualizavimo žymą, tai jai ir neišvengiamam socialiniam jos aktualumui kenkia. Seksualinės dimensijos sutuoktinių santykiuose akcentavimas – stipraus bendro mūsų visuomenės požiūrio ir elgesio lytiškumo aspektu pasikeitimo pasekmė. Šis pokytis nulemtas vadinamosios „seksualinės revoliucijos“, kuri pasisako už radikalų liberalizmą su lytiškumu susijusiame elgesyje, už lytiškumo ir prokreacijos atskyrimą ir paverčia niekais tokias vertybes kaip skaistumas“ (Paula, 2012, 140–141). Enciklika „*Humanae vitae*“ – ypač vertingas dokumentas, kadangi jis yra po „seksualinės revoliucijos“ sociokultūrinėje tikrovėje išplėtotos analizės rezultatas. Čia imamasi problemos esmės ir skelbiamas šeimos, tėvų orumas. Išreiškiamas aiškus kvietimas įveikti materializmą žvelgiant už regimos tikrovės ribų.

Keleriais metais vėliau, įkvėptas šios enciklikos, šiuo klausimu pasisakė ir K. Wojtyła, jo teigimu, šiandieniai tėvai ar poros nori pateisinti santuokinį aktą, sumenkindami jį tik iki seksualinių santykių lygmens. Tokia koncepcija pateikta knygoje „*Meilė ir atsakomybė*“ (plg. Wojtyła, 1994). Būsimasis lenkų kilmės popiežius pareiškė, kad kiekvienas santuokinis lytinis aktas visada turi būti atliekamas su didžiausiu sąmoningumu ir atvirumu naujos gyvybės atėjimui, vengiant savo sutuoktiniu naudotis kaip malonumo objektu (plg. Smith, 2009, 146–147). Tai apima ir kvietimą neriboti galimybės tapti tėvais, nes meilė ir pagarba žmogui apima ir pagarbą žmogaus prigimčiai. Asmuo, atmesdamas kito žmogaus vaisingumo (prokreacinį) gėrį, nepriima ir visa apimančio gėrio, kuris kyla iš kito asmens. Taigi galima teigti, kad enciklika „*Humanae Vitae*“ akcentuoja ir lytinio ugdymo bei ugdymosi svarbą.

2. Jono Pauliaus II mokymas

Jonas Paulius II enciklikoje „*Redemptoris hominis*“ kalba apie tai, kas yra žmogus ir kokios jo savirealizacijos galimybės (plg. Jonas Paulius II, 1979).

Tikrojo žmogiškumo, jo prasmės paieškų galimybę jis išvelgia religinėje plėtmėje, kuriant santykį su Dievu. Būtent Kristaus atpirkimo veiksmas leidžia pažinti, kas yra žmogus. „Šia enciklika Bažnyčia kalbėjo apie žmogaus, kaip asmens, vertingumą ir jo autentiškumą, jo orumą tiek Dievo, tiek kitų žmonių atžvilgiu, tuo pačiu oponuojant komunistinio kolektyvizmo idėjai, kurioje žmogus buvo suvokiamas kaip nuasmenintas totalitaristinio suvokimo ir tikslų siekimo instrumentas. Tokiu pamatiniu klausimu popiežius šventasis Jonas Paulius II pradeda savojo pontifikato mokymą, kuris, kalbant apie krikščioniškąją antropologiją (mokslas apie žmogų), be galo platus ir paliečiantis kiekvieną žmogiškojo gyvenimo sritį“ (Vaitkevičius, 2022, 18).

Apaštališkajame paraginiame „Familiaris consortio“ siekiama įvardyti įvairias su šeiminio gyvenimo aktualijomis susijusias problemas. Be to, pažvelgti, kuo vadovaudamasis žmogus gali išspręsti asmeniniu, visuomeniniu ar valstybiniu lygmeniu jam iškylančius kultūrinius ar ideologinius iššūkius. Motina ir tėvas, moteris ir vyras kviečiami tolygiai dalyvauti kuriant šeiminių santykį, prisiimant įsipareigojimus, sutvarkant buitį ir t. t. Taip pat jų prigimtinei pareiga – suteikti savo vaikams dorinį ir religinį auklėjimą, palydėti vaikus į gyvenimą, neužmirštant ir dvasinės dimensijos. Šv. Jonas Paulius II teigia, kad sugrįžti prie sveiko šeiminio santykio yra įmanoma tik tada, kai grįžtama prie paties žmogaus, kaip sukurto pagal Dievo paveikslą ir panašumą, suvokimo. Tik gerbiant žmogiškąją prigimtį įmanoma patirti santuoką kaip Dievo ir žmonių bendrystę (plg. Vaitkevičius, 2022, 19). Apaštališkajame paraginiame Jonas Paulius II šeimą mato kaip vietą, „kurioje kiekvienas priimamas, kur klesti meilė, palaikymas, patarnavimas kitam, jausmai, kur ugdoma jaunoji karta ir kaip vieta, kurioje liudijamas ir perteikiamas dvasinumas, tikėjimas ir mokoma vidinio augimo“ (Ten pat).

Šeimos ir bendruomenės uždavinys – lydėti jaunas žmones padedant ruoštis būsimai santuokai, vedant nuosaikiai per tolimesnio, artimesnio ir artimiausio rengimosi santuokai etapus. Būtinai ir jau susituokusių porų palydėjimas, tai leistų, pasitelkus adekvačią šeimų pastoraciją, bręsti ir augti šeiminiams santykiams ir padėtų įveikti iškylančius iššūkius. Jono Pauliaus II teigimu, „be asmeninės nenutrūkstamos ir nuolatinės brandos neįmanoma kurti tinkamo santykio tarp tėvo-motinos-vaiko“ (Ten pat).

1979–1984 m. Jonas Paulius II per savo viešąsias audiencijas analizuoja buvimo žmogumi klausimą bibliniu ir antropologiniu pagrindu, bei gyvenimo šeimoje, kaip asmeninio savirealizacijos kelio, galimybes. Šis jo mokyimo ciklas pavadintas *kūno teologija*, teologijoje užgimsta nauja mokslo šaka, kviečianti peržvelgti tiek požiūrį į žmogų, tiek į gyvenimą šeimoje ir jų giliausias prasmes.

Instrukcijoje apie pagarbą žmogaus gyvybei – „*Donum vitae*“ – „išsako Katalikų Bažnyčios poziciją gerbti gyvybę, tėvystę ir motinystę, kurios turi būti sąmoningai siektos ir norėtos, tačiau negali būti grįstos „noriu turėti“ principu, kuris pažemina tiek žmogaus orumą, tiek tėvystę, tiek motinystę. Dėl to, kad žmogus pradedamas laikyti, filosofškai kalbant, nebe subjektu, o mano siekių išsipildymo objektu. Jis sudaiktinamas. Taip panaikinama galimybė būti dovana kitam asmeniui ir to „savęs dovanojimo“ realizavimo galimybė“ (Ten pat, 21).

3. Mokymas apie tėvystę po Jono Pauliaus II pontifikato

J. Laffitte teigimu, skirtingai nei Jonas Paulius II, „Benediktas XVI įvairias viešas kalbas skyrė žmogaus meilės ir šeimos instituto klausimui. Tai tęstinis darbas, derantis su palaimintojo Jono Pauliaus II Magisteriumu. Bet yra išskirtinai jam būdingų dalykų: pastebime, kad Jonas Paulius II plačiai apmąsto žmogaus prigimtį, jo lytinius siekius, žmogaus troškimą ir lytiškumo struktūrą, moters ir jos orumo paslaptį, visada vertindamas Kūrėjo planą. O Benediktas XVI teigia, kad žmogiškosios meilės slėpinys leidžia mums kažką sužinoti apie Dievo meilę. Šiuo požiūriu jo refleksija yra labiau teologinė“ (Laffitte, 2012, 27).

Enciklikoje „*Deus Caritas Est*“ Benediktas XVI plačiai analizuoja klasiikinę eroso ir agapės dialektiką. Siekia atskleisti Dievo meilės prigimtį, meilės, kuri nukreipta į žmogų, ir atvirksčiai. Šią meilę Benediktas XVI stengiasi parodyti kaip vyro ir moters meilės, vedančios tobulumo link, archetipą. Žmogaus erosas šiame dokumente aiškiai suvokiamas tik tada, kai kūno ir dvasios sąjunga yra vienis. Tad kiekvienas žmogus turi įveikti apsisvalymo ir saviugdos kelią. Čia Dievo pavyzdys, kaip Jis mus myli, tampa žmogiškosios meilės matu.

2006 metų liepos mėnesį Valensijoje Pasaulinio šeimų susitikimo metu sakytoje homilijoje Šventasis Tėvas primygtinai priminė tiesą apie šeimą, kuri yra tikėjimo perdavimo vieta ir tikrųjų tradicijų paveldo saugotoja: „Kita popiežiaus išplėtota tema yra šeimos institutas, kaip pradinio ugdymo bendrystei vieta. Jis teigė, kad su gyvybės dovana vaikas įgyja visą patirties paveldą. Atitinkamai egzistuoja ir tėvų pareiga padėti jam atrasti savo krikščioniškąją tapatybę“ (Laffitte, 2012, 28).

Benediktas XVI, eidamas Jono Pauliaus II nužymėtu keliu, enciklikoje „Caritas in Veritate“ kviečia būti dėmesingiems, kai kalbama apie žmogaus norus ir pasiekimus, bei mažinti žmogaus troškimus, kurie išpildomi pasitelkus moderniujų laikų išradimus – *technologijų absoliutizmą*: „Svarbiausias ir lemiamas kultūrinės kovos tarp technikos pretenzijos į absoliutumą ir žmogaus moralinės atsakomybės laukus šiandien yra bioetika, kur visapusiško žmogaus vystymosi galimybei iškilusi radikali grėsmė. Tai ne tik itin kebli ir lemiamas plotmė, kur dramatiškai išnyra pamatinis klausimas, ar žmogus sukūrė pats save, ar jis vis dėlto priklauso nuo Dievo. Moksliniai atradimai šioje srityje ir techninio įsikišimo galimybės šiandien, regis, pažengusios tiek, kad verčia rinktis vieną iš dviejų racionalumo rūšių – transcendencijai atvirą protą arba imanencijoje užsisklendusį protą. Tada stovima lemtingo arba – arba aki-vaizdoje. Tačiau į save susitelkusio techninio veikimo racionalumas pasirodo kaip neracionalus, nes verčia ryžtingai atmesti prasmę ir vertybę. Neatsitiktinai užsisklendus transcendencijai tampa sunku mąstyti, kaip iš nieko radosi būtis, o iš atsitiktinumo – intelektas“ (Benediktas XVI, 2009, 105).

F. Hadjadž’as analizuodamas išpuolius prieš popiežių Benediktą XVI dėl bažnyčioje vaikų patiriamo smurto, pažymi tvirtą Šventojo Tėvo poziciją, išreiškiančią Bažnyčios poziciją: „Kas šiandien lemia smurtavimo prieš vaikus polinkį? Tėvystė? Ne, veikiau horizontalios visuomenės logika, kur susilpnėjęs tėvystės jausmas, kur nepripažįstama kartų hierarchija. Tai „socialinės sutarties“ logika, kai visuomenė yra ne natūralus faktas, pagrįstas šeima, o sutartis, kurią pasirašo eiliniai individai, nesusaistyti tarpusavio santykiais, lytimi ar giminyste. Atrodo, kad čia visi yra vienodo lygio. Tad kodėl nebūtų įmanomi seksualiniai santykiai tarp suaugusiojo ir vaiko? [...] tai yra įrodymas, kad visuomenė remiasi ne tik individualiu sutarimu, ji remiasi ir prigimtinė šeima. Taigi norint išeiti iš šios aklavietės būtina susigrąžinti tė-

vystės jausmą, pradedant dieviškąja tėvyste ir baigiant žmogiškąja“ (Hadjadj, 2010).

2012 m. gegužės 23 d. bendrosios audiencijos metu Benediktas XVI nagrinėjo Dievo tėvystės temą, nurodydamas ją kaip pavyzdį šeimų tėvams: „Galbūt šiandieninis žmogus nesuvokia grožio, didybės ir gilios paguodos, slypinčios žodyje *tėvas*, su kuriuo maldoje galime kreiptis į Dievą. Nes šiandieninio tėvo ir jo buvimo dažnai pritrūksta, be to, jis nėra pozityvus kasdieniame gyvenime. Tėvo nebuvimas, nedalyvavimas vaiko gyvenime yra didelė mūsų laikų problema, tad sunku suprasti, ką reiškia, kad Dievas mums yra Tėvas. Iš paties Jėzaus, iš jo sūniškų santykių su Dievu galime sužinoti, ką iš tikrųjų reiškia tėvas, kokia yra tikroji dangiškojo Tėvo prigimtis. Religijos kritikai yra sakę, kad kalbėjimas apie Tėvą, apie Dievą, būtų tarsi mūsų tėvų projekcija į dangų. Tačiau yra priešingai: Evangelijoje Kristus parodo, kas yra tėvas ir koks yra tikrasis tėvas, kad galėtume suprasti tikrąją tėvystę ir jos išmokti“ (Benediktas XVI, 2012, 625–626).

Jis tęsė savo kalbą pabrėždamas, kad Dievas yra Tėvas, nes Jis yra Kūrėjas ir Tėvas, Jėzaus, Jo sūnaus, asmenyje kiekvienas žmogus tapo sūnumi: „Todėl galėtume sakyti, kad Dieve buvimas Tėvu turi dvi dimensijas. Visų pirma Dievas yra mūsų Tėvas, nes Jis yra mūsų Kūrėjas. Kiekvienas iš mūsų, kiekvienas vyras ir kiekviena moteris, yra Dievo stebuklas, Jo trokštamas ir Jo asmeniškai pažįstamas. Kai Pradžios knygoje sakoma, kad žmogus sukurtas pagal Dievo paveikslą (plg. Pr. 1, 27), norima išreikšti būtent šią tikrovę: Dievas yra mūsų tėvas, Jam mes nesame anoniminės, beasmenės būtybės, bet turime vardą. [...] Tačiau to dar nepakanka. Kristaus Dvasia atveria mus antrajam Dievo tėvystės matmeniui, esančiam už kūrinijos ribų, nes Jėzus yra „Sūnus“ tikrąja to žodžio prasme, „tos pačios substancijos kaip ir Tėvas“, kaip išpažįstame Tikėjimo išpažinime“ (Benediktas XVI, 2012, 626).

Žinoma, žmogaus buvimas Dievo vaiku nereiškia Jėzaus pilnatvės: jos reikia siekti kasdien žengiant po žingsnelį, kad įgytum šią būseną. Tai pasiekama augant ir sekant Kristumi, bendrystėje su Juo, taip užmezgant meilės santykį su Dievu – Tėvu. A. Scola tvirtina, kad įmanoma sukurti santykį su Dievu – Tėvu susitikus su Dievo Sūnumi, dangiškojo Tėvo vaiku (Scola, 2000, 109–110). 2013 m. sausio 30 d. Benediktas XVI bendrosios audienci-

jos metu analizavo Dievo – Visagalio Tėvo temą. Jis sakė: „Šiandien ne visada lengva kalbėti apie tėvystę. Ypač Vakarų pasaulyje: iširusios šeimos, vis labiau įtraukiantys darbo įsipareigojimai, rūpesčiai, dažnai kylantis rūpestis suderinti šeimos biudžetą, priklausomybė nuo kasdien įtraukiančių medijų, yra vieni iš daugelio veiksnių, galinčių užkirsti kelią taikiems ir konstruktyviems tėvų ir vaikų tarpusavio santykiams. Bendrauti kartais sunku, prarandamas pasitikėjimas ir santykiai su tėvo figūra gali tapti problemiški. Be to, problemiška įsivaizduoti Dievą, kaip tėvą, neturint tinkamų atskaitos modelių. Tiems, kurie turėjo autoritarišką ir nelankstų ar abejingą ir nelabai meilų tėvą arba jo neturėjo, nelengva ramiai galvoti apie Dievą, kaip Tėvą, ir Juo pasitikėti“ (Benediktas XVI, 2013, 136).

Papiežius kvietė jėgų atrasti Biblijoje ir įveikti įvairius sunkumus. Šventajame Rašte Dievas parodo, ką reiškia iš tikrųjų būti tėvu. Šiuo aspektu Evangelijos neįkainuojamos, nes jų puslapiuose aprašoma Tėvo meilė. Jis myli taip, kad dovanoja savo Sūnų visos žmonijos išgelbėjimui: „Todėl nuoroda į tėvo figūrą padeda kai ką suprasti apie Dievo meilę, kuri vis dėlto išlieka didesnė, ištikimesnė, pilnesnė nei bet kurio žmogaus“ (Benediktas XVI, 2013, 137). Benediktas XVI visada siūlė apmąstyti paties Jėzaus liudijimus, tai, ką jis sako apie savo Tėvą: „Jis, kaip atskleidžia Jėzus, yra Tėvas, maitinantis padangių paukščius, kuriems nereikia nei sėti, nei pjauti, aprenkia nuostabiomis spalvomis laukų gėles, rūbais, kurie gražesni už karaliaus Saliamono (plg. Mt 6, 26–32; Lk 12, 24–28); o mes – priduria Jėzus – esame verti daug daugiau nei dangaus gėlės ir paukščiai! Ir jeigu Jis yra toks geras, kad leidžia „savo saulei tekėti blogiesiems ir geriesiems ir siunčia lietų ant teisųjų ir neteisųjų“ (Mt 5, 45), mes visada galėsime be baimės, visiškai pasitikėti Jo Tėvišku atleidimu, kai einame neteisingu keliu. Dievas yra geras Tėvas, kuris priima bei apkabina savo paklydusį ir atgailaujantį sūnų (plg. Lk 15, 11–31), be atlygio dovanoja tiems, kurie prašo (plg. Mt 18, 19; Mk 11, 24; Jn 16, 23) ir aukoja dangaus duoną bei gyvąjį vandenį, kuris mums teikia amžinąjį gyvenimą (plg. Jn 6, 32.51.58)“ (Benediktas XVI, 2013, 137).

Dievas yra Tėvas, kuris neapleidžia savo vaikų, mylintis Tėvas, kuris atleidžia, gelbsti, padeda, priima, yra ištikimas, Jo ištikimybė pranoksta bet kokią žmogišką ištikimybę. Pažindami Jėzų galėtume patirti Dievo – Tėvo

meilę. Tad kiekvienam krikščioniui būtina siekti Krikšto sakramento dovantos būsenos – įsūnystės. Kaip Jėzus augo ir augdamas pažino savo Tėvą per Bibliją, taip ir mes galime pažinti Tėvą ją skaitydami ir vis geriau suvokdami, kas mes esame, bei gilią egzistencijos prasmę. Tai prasmė, kurios atradimas lemia visavertį brandų tėvo ir motinos statusų bei vaidmenų atlikimą.

Popiežius Pranciškus katechezėje apie šeimą primena, kad žodis *tėvas* yra universalus, visiems žinomas žodis: „Jis nurodo esminius santykius, kurių tikrovė yra tokia pat sena kaip ir žmonijos istorija. Tačiau šiandien imta sakyti, kad mūsų visuomenė yra „visuomenė be tėvų“. Kitaip tariant, ypač Vakarų kultūroje, tėvo figūros simboliniu lygmeniu nėra, ji išnyksta, pašalinta“ (Pranciškus, 2015).

Popiežius Pranciškus teigia, kad mūsų laikų problema yra ne tik išsivaidavimas iš patriarchalinio tėvo, tėvo šeiminko, visur besikišančio tėvo, bet ir jo nebuvimas, neveiklumas. Nes „tėvai kartais taip susitelkę į save ir savo darbą, kartais – į individualius pasiekimus, kad net pamiršta šeimą“ (Pranciškus, 2015). Tad vaikai tampa našlaičiais, gyvenančiais be idealų, vertybių, perspektyvų, nesaugūs: „Jie yra našlaičiai šeimoje, nes jų tėčių dažnai net fiziškai nėra namuose, bet visų pirma todėl, kad būdami ten, jie nesielgia kaip tėčiai, nesikalba su vaikais. Nevykdydami savo auklėjamojo uždavinio, jie savo vaikams savo pavyzdžiu, kuris būtų palydėtas žodžiais, neteikia tų principų, vertybių, gyvenimo taisyklių, kurių jiems reikia kaip duonos. Tėvo auklėjimas, jo buvimas būtini, nes tėvas dėl darbo priverstas būti toli nuo namų. Kartais atrodo, kad tėčiai net nežino, kokią vietą jiems šeimoje užimti ir kaip ugdyti vaikus. Tad kilus abejonių, susilaiko, atsitraukia ir nepaiso savo pareigų, galbūt ieškodami prieglobsčio mažai tikėtiniuose „lygiuose“ santykiuose su savo vaikais. Be abejo, tu turi būti savo vaiko „draugas“, tačiau nepamiršk, kad esi tėvas!“ (Ten pat).

Tėvas puikiai žino, kiek pastangų tenka įdėti, kol perduodi savo gyvenimišką patirtį. Kaip sako Šventasis Tėvas Pranciškus: tėvas turi išmokti gaišti laiką su vaiku, tačiau šiandien dažnai pamiršta, kad pirmoji jo būtinybė – buvimas šeimoje. Tačiau „būti nėra tas pats, kas kontroliuoti. Nes pernelyg kontroliuojantys tėvai žlugdo savo vaikus, trukdo jiems augti“ (Ten pat). Geri tėvai moka laukti ir atleisti, ypač jei to išmoksta asmeniniame ryšyje su Die-

vu – Tėvu: „Be dangiškojo Tėvo malonės, tėvai praranda drąsą ir apleidžia šią sritį. Tačiau vaikai turi susirasti tėvą, kuris jų lauktų grįžtančių nesėkmei ištikus. Jie stengsis to nepripažinti, neparodyti, bet iš tiesų jiems to reikia; o nesant veriasi žaizdos, kurias būtina gydyti“ (Ten pat).

2020 metais minint Šventojo Juozapo metus, popiežius Pranciškus paskelbė naujausią dokumentą – apaštališkąjį laišką „*Patris corde*“, kuriame visas dėmesys sutelktas į tipiškumo esmę santykiuose su gyvenimo šeimoje tikrove (plg. Pranciškus, 2020). Čia mato šv. Juozapą, „kaip mylimą tėvą, kuris myli ir yra švelnus bei rūpinasi savo vaiku. Tėvą, kuris apkabina, atleidžia, moko paklusti tiek tėvams, tiek Dievo valiai savo Sūnų Jėzų. Moko gerbti įstatymus, laikytis šeimai ir tautai brangių papročių. Šv. Juozapas matomas ir kaip tas, kuris moka priimti Dievo dovaną – gyvenimo misiją. Jis drąsus ir kūrybingas žmogus. Švelnaus gailestingumo tėvas, kurio nestabdo jokie patiriami sunkumai. Svarbus bruožas – darbštumas ir rūpinimasis šeimos reikalais: rūpinimasis jos saugumu, išlaikymu. Kartu jis ir tėvas, kuris, kaip sako Pranciškus, yra tarsi šešėlyje. Dangiškojo Tėvo šešėlyje“ (Vaitkevičius, 2022, 14).

2022 metų sausio mėnesį duotame interviu popiežius Pranciškus plėtoja mintį apie sąmoningą tėvystę ir galimybę gydyti savo praeities, savo šeimos padarytas žaizdas, renkantis sąmoningumo, supratingumo kelią: „Šiandieniai vaikai, rytojaus tėčiai, turėtų savęs klausti, kokius tėvus jie turėjo ir kokiais norėtų tapti. Jie neturėtų leisti, kad tėvo vaidmuo būtų atsitiktinumas ar tiesiog praeities patirties pasekmė, turėtų sąmoningai apsispręsti, kaip kažką mylėti ir prisiimti už tą žmogų atsakomybę“ (Monda, Gisotti, 2022).

2022 metų rugsėjo mėnesį duotame interviu Pranciškus kalbėjo apie besitęsiančius šių laikų pavojus ir šeimai kylančius ideologinius iššūkius. Šeimos patiria įvairiausių ideologinių atakų, tai yra ne kas kita, kaip bandymas atimti iš šeimos žmogiškąsias vertybes, iškreipti šeimai pagal prigimtį priklausančią statusą ir auklėjamuosius elementus. Popiežiaus Pranciškaus teigimu, santykio tarp kartų gerinimas leistų spręsti šių laikų šeimų ir visuomenių problemas: „Sąjunga tarp kartų, tai yra tarp vyresniųjų ir jaunesniųjų, yra tai, kas gali išgelbėti žmoniją, nes taip išsaugomas asmeninis ir šeimos tapatumas. Šeimoje tu ne tik paveldi genetinį paveldą ar pavardę, bet visų pirma – išmintį, žinojimą, ką reiškia būti žmogumi pagal Dievo planą“ (Pranciškus, 2022).

Išvados

Apibendrinami Romos Katalikų Bažnyčios teologijos suformuotą suvokimą galime teigti, kad po visuotinio Vatikano II Susirinkimo tęsiama nuosekli gilinimosi į tėvystės ir motinystę slėpinį linija, ieškant atsakymų į klausimus, kas yra šeima ir kas yra žmogus? Kokie yra tėvų vaidmenys, statusas, atsakomybė ugdant jauną žmogų? Kaip matėme minėtų autorių išvalgose, bendro gyvenimo šeimoje, buvimo tėvu ar mama jungiamoji ašis – buvimas žmogumi. Tad siekiant realizuotis, ieškant savo vietos gyvenime rekomenduojama nusistatyti savo žmogiškąją tapatybę. Tam geriausiai gali pasitarnauti ne tik žmogiškosios raidos mokslai, šiandien ypač ideologizuojami, bet ir suvokimas, kad žmogus sukurtas pagal Dievo paveikslą ir panašumą. Šis transcendentinis požiūris, ši religinė plotmė leidžia gyventi tiesa apie save ir buvimą šeimos santykiuose.

Šeiminių santykių kuria vyras ir moteris, jo esmė – visiškas ir besąlygiškas savęs dovanojimas kitam, kartu atsiveriant naujos gyvybės užsimezgamui. Tokia žmogaus širdies dispozicija leidžia jam dalyvauti Kūrėjo akte ir tapti pasaulio kūrimo bendraautoriumi.

Jono Pauliaus II kūno teologijoje pabrėžiama, kad žmogus pašauktas būti santykiuose su kitu ir su Dievu. Ir paties Dievo esmė yra buvimas santykiuose. Šiuo požiūriu žmogus į Dievą panašus tiek, kiek stengiasi būti santykiuose su kitu ir kiek kovoja su reiškiniais, veiksmais, kurie griauna šio santykio tikrovę. Taigi šeima yra savęs pažinimo vieta, savęs brandinimas, esant santykiuose, ir savęs dovanojimas tampant transcendentinio santykio liudytojais savo vaikams.

Literatūra

- Alfaro, J. (1991). *Dal problema dell'uomo al problema di Dio*. Brescia: Queriniana.
- Biblija*. (1998). Vilnius: Katalikų pasaulis.
- Benediktas XVI. (2009). *Caritas in veritate*. Kaunas: Katalikų interneto tarnyba.
- Benediktas XVI. (2012). *Udienza generale* (23.05.2012). *Insegnamenti di Benedetto XVI*, 8 (1), 624–628. Città del Vaticano: Libreria Editrice Vaticana.
- Benediktas XVI. (2013). *Udienza generale* (30.01.2013). *Insegnamenti di Benedetto XVI*, 9 (1), 136–141. Città del Vaticano: Libreria Editrice Vaticana.

- De Paula, I. C. (2012). *Educare ai valori essenziali della vita umana*. In Pontificium Consilium pro Familia. *Familiaris Consortio, Trenta anni di storia e di profezia*, 133–141. Città del Vaticano: Libreria Editrice Vaticana.
- Gaudium et spes, Pastoracinė konstitucija apie Bažnyčią šiuolaikiniame pasaulyje. (1965). *Vatikano II Susirinkimo nutarimai*. (2001). Vilnius: Aidai, 125–197.
- Hadjadj, F. (2010). L'ultima beatitudine, sugli attacchi a Benedetto XVI. *L'Osservatore Romano*, 24-04-2010.
- Jonas Paulius II. (1979). *Redemptoris hominis*. https://eis.katalikai.lt/vb/popieziai/jonas_paulius_ii/enciklikos/redemptor-hominis [žiūrėta 2023-11-15].
- Laffitte, J. (2012). L'insegnamento della Chiesa sulla famiglia dalla Familiaris consorti ad oggi. *Familia et Vita*, 1, 23–30.
- Monda, A., Gisotti, A. (2022). *Francesco: i genitori che affrontano ogni sfida per i loro figli sono eroi*. <https://www.vaticannews.va/it/papa/news/2022-01/papa-francesco-intervista-media-vaticani-san-giuseppe-paternita.html> [žiūrėta 2023-11-15].
- Paulius VI. (1968). Enciklika Humanae vitae. *Pontificio Consiglio per la Famiglia*. (2004). Enchiridion della Famiglia. Bologna: EDB, 17–38.
- Pranciškus. (2015). *Udienza generale* (28.01.2015). http://w2.vatican.va/content/francesco/it/audiences/2015/documents/papa-francesco_20150128_udienza-generale.html [žiūrėta 2023-11-15].
- Pranciškus. (2020). *Patris corde*. <https://katalikai.lt/svjuozapometai/popieziai/patris-corde> [žiūrėta 2023-11-15].
- Pranciškus. (2022). *Il Papa: la famiglia sotto attacco, ideologie di vario tipo saccheggiano i valori umani*. <https://www.vaticannews.va/it/papa/news/2022-09/papa-francesco-padri-schonstatt-famiglia-capitolo-generale.html> [žiūrėta 2023-11-15].
- Sanna, I. (2006). *L'identità aperta, Il cristiano e la questione antropologica*. Brescia: Queriniana.
- Scola, A. (2000). *Il mistero nuziale, 2. Matrimonio-Famiglia*. Roma: PUL Mursia.
- Smith, J. E. (2009). Responsible Parenthood as Conscious Parenthood. *Familia et Vita*, 1, 144–156.
- Vaitkevičius, A. (2022). *Šventojo Juozapo metų katechezijų ciklas*. Klaipėda: Druka.
- Wojtyła, K. (1994). *Meilė ir atsakomybė*. Vilnius: Alka.

THE ROLE AND THE STATUS OF PARENTS IN ROMAN CATHOLIC THEOLOGY AFTER THE SECOND VATICAN COUNCIL

Andrius Vaitkevičius

Summary

In summarising the perception that formed in Roman Catholic theology, we can say that after the Second Vatican Council, a consistent line of deepening has continued to find answers to the questions, what the family is, and what the person is. What are the roles the status and the responsibilities of parents in raising a young person? As we have seen in the insights of the authors summarised above, living together in a family, being a father or a mother, has a connecting axis: being a human being. Therefore, for self-realisation and finding a place in life, it is recommended to find an answer to the human identity. This can be best served not only by the sciences of human development, which today are especially often ideologised, but by the realisation that man is created in the image and likeness of God. And this transcendental approach, this religious sphere, helps a person to live in the truth about himself, and in the truth about being in a family relationship.

A family relationship is created by a man and a woman, and its essence is the complete and unconditional giving of oneself to the other, while being open to the birth of new life. This disposition of the human heart allows a person to participate in the act of the Creator and become a co-author of the Creation of the world.

The theology of the body, developed especially by John Paul II, emphasises that a man is called to be in relationship with others, and also with God. And the essence of God himself is being in a relationship. In this sense, a man is similar to God, as much as he strives to be in a relationship with another, and as much as he struggles with phenomena and actions that damage the reality of this relationship. Thus, the family is a place to know oneself, to mature in a relationship, and, by giving oneself, to become a witness to the transcendental relationship with one's children.